

samengestelde en der goddeloosheid opvallend voornemen tot dergelijke executie

Heere er verstand. Hij heeft verstand uit de kennis mee, ze erin tot de grens toe (ordt). Dat is het goddeloosheid te beent dus in beide het eerste wonderheid, en bij het bestel, doch iets laarbij denkt aan ren van affecten, heen. Dan manifest raffinement, de dheid Gods.

er ook werkelijk an Berkouwer, en houden gemeene van het nu ineenid) gestelde, maar „lankmoedigheid”,

verband tussen ons gezien heeft, atie-concepten afle bijbelsch gegeven echter geen rdt verwezen, dat t van uit de bening, zoowel dat dit „Al te mena cause, van den enbaarden samen- suggestie komt neemt van Dr. C. er, dat het noodig gen (wat ook wel oemt dit dan een evenzeer „recht- besluiten in reke- Gods gezindheid, azoo toch aan?). je kregel, als hij, of „tijdsmoment” aantreft bij Emil ziet ge dan toch vel die twee, het car niets hebben Gods spreken „in t het fantasieeren, rdt aan de oppo- verwezen; hoewel iden: kiest toch tegen de. we- volgt niet slechts t de gratie), doch n toorn, en volgt e behagen in de t tegen de zonde). n zaken. K. S.

Til

v. Til aangehaald: ar zegt Van Til, ene gratie nodig van het vroegere e earlier and the

aan te halen van e correlativity of it dus, het accent niversele en het Berkouwer, die lag legt voor het at afbreekt juist

licht, te zeggen, d gesproken over den val, toen de lverkooren zoe- heel de mensc- gratie, zegt Van eje later („a little -het-gemeen; dat hiermee voor ons ts gezegd, tenzij verspringen op de m „amor praeco- amor consequens” in God: zijn voor-

in Kittel Wtbch, en-können. Voort t het een moeilte van goede gaven, Josephus: pharein ig naar Philipp. in staat zijn, becht (de Canisius- heeft te doen en r, Wtbch N.T. op t, mit figd. Inf., te „dokimazein”, lgheld, en inzicht, 4:4, zijn eigen vershil daarover) Canisiusvert., die rstaan: verelicht t overleg, geduld, 3:5 (moelijke

afgaande liefde, en zijn volgende liefde; welk thema hier dan zou doorkruist worden door dat van Gods voorafgaande liefde en zijn volgende haat.

We naderen hier dan gevaarlijk dicht de theorie van de affecten Gods, waarmee de gereformeerden nooit hebben willen werken. Maar goed, als Van Til nu dit accent op „vroeger” en „later” aldus wil zien uitgewerkt, dat alle menschen vóór den val lagen onder de commune gunst, en na den val onder den communen toorn, waarom wil Berkouwer dan niet eerlijk zichzelf bekennen, dat deze conceptie niets te maken heeft met Kuyper's gemeene gratie-theorie? En waarom maakt hij zich diets, dat wij het spreken Gods in den tijd niet genoeg als spreken in den tijd tot zijn recht lieten komen? Als nu juist wij, ter bepaling van waardij en aanwendingswaardij van het door den mensch te bewerken materiaal in de schepping, positie kozen, niet alleen in wat ná den val geschied is, doch ook reeds in het „gemeen mandaat”, dat vóór den val tot den mensch gekomen is, vanwege God, wat doet hij dan met zulke verwijten? Als Van Til zegt (72): if we make the earlier our point of departure for the later, we begin with something that believers and unbelievers have in common, dan gelooven wij, met ons spreken van gemeen mandaat (vóór den val) eerder aan v. Til tegemoet gekomen te zijn, dan Berkouwer, die nog eens opwarmt Kuyper's positie kiezen in..... wat geschiedde na den zondvloed.

En voorts: wat Berkouwer met Van Til wil, is ons niet duidelijk. Van Til zegt, 74: eerst was er gemeene gunst, toen kwam er gemeene toorn, but after the common, in each case, comes the conditional. History is a process of differentiation. Gelijk we aan Berkouwer vroegen: wat bedoelt u eigenlijk met „noodzakelijkheid” (necessitas), want dat kan van alles en nog wat wezen (lees Chytraeus), zoo kunnen we nu Van Til vragen: wat is bij u conditioneel? Ook dat woord kan op allerlei manier worden opgevat. Mocht „conditioneel” hier iets te maken hebben met wat God sprak tot den mensch, dan zeggen we: we gelooven niet wat u daar zegt; want Gods spreken was zoowel vóór als na den val conditioneel. Wij komen dus weer terug op onze stelling: de natuur is commun, niet de „gratie”, te geven in en tot het natuurgebruik. En heeft het woord „conditioneel” niet met Gods historisch (paedagogisch) spreken te maken, wat wil Berkouwer dan met zijn klacht (en met de suggestie, dat ze steunt op Van Til), dat de tegenstanders van de gemeene-gratie-idee á la Kuyper het spreken Gods „in den tijd” niet tot zijn recht doen komen? We hebben toch niets aan leeg klanken? Wat bedoelt Van Til met zijn zin: history is a process of differentiation? Moet die stelling soms dienen om differentiatie in de historische „gunst” (van vóór den val) en differentiatie in den historische „toorn” (van na den val) aan te toonen? Maar dan krijgen we tijdelijk bepaalde differentiatie van Gods „affecten”. Dat zal wel niet bedoeld zijn. Is soms bedoeld: differentiatie in de menschen? Omdat ze nu óf objecten worden van „gunst” (door genade), óf objecten blijven van „toorn”? Maar dan is dit een schromelijk verwaarlozen van den tijdsfactor, waarover zoowel Van Til als Berkouwer zich juist zoo bezorgd toonen. Want a) die „gunst” is geen gunst als in het paradijs; omdat ze wordt verdiept tot genade-gunst, vanwege Christus; en b) die „toorn” is verdiept tot toorn wegens verwerping van den Christus; en c) als Van Til bedoelen zou, dat alle historische differentiatie is, en dan differentiatie van dit kaliber (met liefde en haat in het spel), dan verwerpen wij deze meening; ze zou erop neerkomen, dat een in paradisaal vrede verlopende historie tot de onmogelijkheden behoorde.

We hebben een beetje te doen met Berkouwer's poging om te redden, wat men niet meer moest willen redden. Haast ridiculeel wordt straks, ná het citaat uit Van Til over „earlier and later”, dat uit E. Brunner: waarin deze de lankmoedigheid Gods een begrip noemt, dat „om zoo te zeggen” (na zoo'n uitdrukking kunt ge weer rustig gaan vrijbuiten) de maximale tegenstelling laat zien met de abstrakt-speculatieve gods-idee (Brunner, Dogmatik, Zürich, 1946, 296). Wat moet een man als Berkouwer met zulk een woordje, om de gemeene gratie te redden? Brunner heeft het over Gods lankmoedigheid als „nichts Geringeres (o, die mooie dikke woorden voor een nieuw aanloopte in eigen huis ingebouwde arena) als die Möglichkeit der Geschichte”. Maar dat is dubbele nonsens: a) want Brunner zegt: God kon, zonder zijn heiligheid te schenden (alsof er geen besluit meer meedeelde!) met het zondig geworden menschengeslacht afrekenen, Schluss machen (men vraagt: wanneer is dat geslacht zondig „geworden”, was dat soms ook in een geschiedenis? zoo ja, waar komt die vandaan?); en b) nu geeft, volgens Brunner, Gods lankmoedigheid aan de menscheid de laatste kans, eine letzte Chance, de mogelijkheid van omkeer (men vraagt zich af: wat is dat: een laatste kans, als het geen remonstrantisme is? en wat is dat voor een God, die kannen geeft, en dan maar lankmoedigheid toekijkt? en wat is dan de „origine” van die lankmoedigheid? en ziet die God dan niet verder dan de kannen, met haar onzekeren afloop? en als het „een laatste” kans is, was er dan ook een „eerste”, en waar kwam die vandaan?).

Het is ons een raadsel, hoe Berkouwer met zulke holle klanken, en dan uit zoo volkomen tegengesteld redebeleid aangewand, meent iets te hebben „bestreden”. K. S.

*: Slechte broeders — slechte mensen

Dezer dagen las ik Tertullianus. Niet in het latijn, maar in een nieuwe nederlandsche vertaling, bezorgd door Christine Mohrmann (uitgave „Het Spectrum”). Het was een stuk uit zijn Apologeticum (39, 8 v.). Zooals de naam aangeeft, probeert Tertullianus de christenen te verdedigen tegen allerlei valsche beschuldigingen.

Ik hoor, zegt hij, dat „zekere leden” (foel, zouden de menschen vandaag zeggen) over ons, christenen, allerlei onzin aan den man brengen. Nu eens hebben ze dit, dan weer dat op ons aan te merken. Ook het feit, dat

we elkaar „broeders” noemen geeft hun aanleiding tot praatjes over ons.

En wat hebben ze dan aan te merken op den broedersnaam als aanspraak van christenen onderling?

Wel, zoo zegt Tertullianus, als ik me niet vergis, is het argument van onze beoordeelaars, dat zij zelf den broedersnaam, en in het algemeen elke naam-van-bloedverwantschap, alleen geven „tengevolge van een geveinsde genegenheid”. Zoo vertaalt Christine Mohrmann. Juist lijkt mij die vertaling niet heelmaal; niet de genegenheid was geveinsd, maar de naam!). Maar dat interesseert ons ditmaal niet; het gaat over den broedersnaam naar Tertullianus' eigen opvatting. Dienaangaande zegt hij (tot die heidenen-beschuldigers): „Maar ook van u zijn wij broeders, volgens het recht van de natuur, die onze gemeenschappelijke moeder is, hoewel gij niet menschen zijt in den volen zin des woords, omdat gij slechte broeders zijt. Met hoeveel meer recht worden zij echter broeders genoemd, die met een en denzelfden Geest..... doordrenkt zijn”.

Er zit meer aan de „kwestie” vast. Maar de opmerking over het feit, dat het mensch-zijn als deelhebben aan een onder wetten staande natuur pas concreet wordt, en „specifiek”, in het broederszijn, is te interessant om ze niet even door te geven. Men zegt zoo vaak: we kunnen toch wel, al is de broederschap gebroken, teruggaan op wat ons in het menscheijkheid verbindt? Ho, ho, roept Tertullianus, even nadenken.

K. S.

1) Apud ipsos omne sanguinis nomen de affectatione simulatum est (ed. B. Rhenanus, 578).

Judas 24, 25

(Vertaling N.B.G.)

Hem nu, die ons behoeden kan voor struik'len in den goeden strijd en die ons, onberisp'lijk dan, zal stellen!) voor zijn heerlijkheid in groote vreugd na duist'ren nacht, Hem zij de majesteit en macht.

Hem, onzen Heiland, d'een'gen God door Jezus Christus onzen Heer, vóór alle eeuwigheid en tot al' eeuwigheden zij Hem d'eer. Ja, Amen, nu en t' allen tijd zij Hem de kracht en heerlijkheid.

A. v. B.

Melodie: Psalm 117.

1) of: doen staan zal.

Vs. 1 regel 2: 1 Tim. 1:18.

Vs. 1 regel 5: Rom. 13:12.

*: „Anima naturaliter christiana”

Nu we toch even met Tertullianus bezig zijn, men kent zijn als geveugeld woord voortlevende uitspraak: anima naturaliter christiana, de ziel is van huis uit christelijk.

In bedoelde vertaling bladerende, kwam ik ook die uitspraak tegen; ik had er al vaak eens wat scheel tegen aangekeken. Wat blijkt nu? Dat Tertullianus deze opmerking plaatst in een zeer eigenaardig verband, waaruit wel blijkt, dat zijn woord, toen het eenmaal het ongeluk beleefd had, „geveugeld woord” te worden, permanent is geladen met een veel te „mooien” inhoud. Tertullianus heeft het over ongelooovigen, die toch zoo vaak Gods naam gebruiken. Ze zeggen: God zal me straffen, als dit en dat niet waar is. Of: groote God, Of: dat geve God. Of: Gode bevelen („adieu”!). Zulke gezegden noemt hij een getuigenis der ziel, die van natuur christinne is (a.w. 54).

Wij moeten het woord dus maar liever schrappen van de wandtekenlijst. Je kunt op die manier ook van een stel vloekers, met dragondertermen, verklaren, dat ze een testimonium afleggen van de christelijkheid-der-ziel-van-huis-uit.

We kunnen beter bij den bijbel blijven, die leert, dat de openbaring bij den onwedergeboren ontvanger misbruik en verzet wakker roept.

K. S.

AAN EEN JONGEREN TIJDGENOOT, No. 53

Lankmoedighedsverbond?

Amice,

Je hebt ongetwijfeld in gemeene-gratie-vertuogen al eens hooren spreken van een z.g. „lankmoedighedsverbond”. Velen gelooven nog steeds, dat door Kuyper terecht verband zou zijn gelegd tusschen de „lankmoedigheid Gods” en de „gemeene gratie”. En onwillekeurig denkt men daarbij aan uittalingen als van Kuyper, die in zijn „Gemeene Gratie” betoogd heeft, dat Gods lankmoedigheid die deugd is, waarbij de behandeling van de gemeene gratie thuis hoort; z.i. wordt deze deugd der goddelijke lankmoedigheid openbaar in de gemeene gratie. Wel wordt, naar Kuyper's meening, de lankmoedigheid Gods daarin niet uitgeput, maar toch op aangrijpende wijze verheerlijkt (I, 6).

Nu zegt ons dit uiteraard nog niet veel. Geen enkele „deugd” Gods immers wordt ooit in welk werk Gods ook in de historie werkelijk „uitgeput”. De oneindige God „put” zich nergens en nimmer „uit”. En men kan van de „lankmoedigheid” Gods alleen dan met goeden zin spreken, als men — gelijk in heel de leer van Gods „eigenschappen” — zich herinnert, dat elk spreken van een of andere „held” een pure abstractie is. De lank-

moedigheid Gods is tenslotte niets anders dan de lankmoedigheid God.

Intusschen — want Kuyper weet dat natuurlijk ook wel — gaat Kuyper verder in dit spoor. „Gods heiligheid en majesteit regeert”, zegt hij (I, 6) „tegen alle zonde, niet slechts ten deele, maar volstrektelijk, in den meest absoluten zin”.

Het klinkt vertrouwenweldkend. Maar het is niettemin tenslotte alleen maar gemythologiseer. Want niet alleen tegen alle zonde, doch ook in alle zonde regeert God; dus regeert daarin ook de heilige en ook de majestueuze God. En de lankmoedige. En de kort-aangebundene, gelijk we ook mogen zeggen. Want als God altijd precies datgene bereikt, wat Hij bereiken wil, en als Hij alle haren geteld heeft, niet alleen van Christus, maar ook van den Antichrist, en als Hij alle uren bepaald heeft, niet alleen maar het uur van des Geestes Pinksterfeest, doch ook dat van het anti-pinksterfeest van het Beest; en indien voorts ieder uur uit deze dubbele reeks-van-tijden-en-gelegenheden precies op tijd compareert op het witte doek van zijn projectie-in-den-tijd van het voorgenomene-van-eeuwigheid, dan is Hij, ook waar Hij ons lankmoedig schijnt, kort aangebonden. Indien één werk van God later kwam dan Hij Zich voorgenomen had, dan ware zijn „lankmoedigheid” uit te spelen tegen zijn „kortmoedigheid”, zijn „kort-van-stof-zijn”, zijn „kort-aangebonden-zijn”. Of, indien ook maar één van zijn werken vroeger kwam dan zijn plan was, dan ware zijn „kortmoedigheid”, zijn „komen-met-haast”, zijn komen met een „snel” verderf, zijn komen met een „niet-sluitend” verderf, of ook zijn „haastig-komen ter verlossing”, zijn „snellijk komen en niet achterblijven” uitspeelbaar tegen zijn „lankmoedigheid”, zijn groot geduld (vgl. Jes. 19:1; Ps. 147:15; Ps. 90:10; Mal. 3:1; Job 27 vs 22; Jes. 60:22; Ps. 121:3; 121:4; 2 Petr. 2:3; Job 26:6; Spr. 1:26; 1:27; 24:22; Jer. 48:16; Deut. 28:20; Hos. 13:14; Ps. 55:24; Jes. 14:23; Rom. 9:22; 2 Petr. 2:1; 1 Cor. 5:5; 1 Thess. 5:3; Ps. 40:18; 70:6; Hab. 2:3; Mt. 24:48—51; Luc. 12:45; Hebr. 10:37; Deut. 4:26; 7:4; Ps. 37:2; Rom. 16:20; Op. 1:1; 22:6; 11:14; 2 Cor. 4:17; Jes. 30:19; Ps. 102:3; 143:7; Joz. 23:16; 31:3; Joël 3:4; Spr. 6:15; 24:22; Pred. 9:12; Jes. 29:5; 30:13; Luc. 18:8; Op. 2:5; 2:16; 3:11; 22:7; 22:12; 22:20; Gen. 41:32; Zef. 1:14; Ps. 22:20; 38:23; 40:14; 70:2; 70:6; 71:12; 141:1; 79:8; 69:18; 64:8; 1 Thess. 5:3; 2 Petr. 2:1). Maar nu Gods werken prompt op den voorgenomen tijd geschieden, nu kan men nimmer Gods haast uitspelen tegen zijn langzaamheid: hij Hem is eeuwig het „sit down”, maar nimmer een „sit-down-staking”. Hij doet immer haastig, maar nooit handelt Hij in overhaasting: het „langzaam-aan” is zijn manier van „komen-met-haast”, en nooit dus wordt het een „langzaam-actie” in tegenstelling met het vlug-methodisch werken.

Nu heeft Kuyper (Gem. Gr. I, 6) de gemeene gratie willen funderen op een theorie aangaande Gods „lankmoedigheid”, in confrontatie met zijn „heiligheid”. Hij schrijft: „Ging dit inwerken van Gods heiligheid tegen de zonde op staanden voet, voetstoots, in al zijn verschikkelijkheid door, zoo zou er geen „gemeene gratie” zijn. Maar nu is de Heere onze God niet enkel heilig, maar in zijn heiligheid tevens lankmoedig, en het is uit die „lankmoedigheid”, waarmee het Goddelijk geduld van den Almachtige de zonde tijdelijk verdraagt, dat de „gemeene gratie” geboren werd”.

Ook dit is een redeneering, die zichzelf verteert. Het schema „niet alleen, maar ook” past binnen het kader van de leer van Gods eigenschappen alleen, als het tot alle „eigenschappen” Gods wordt uitgebreid, Gods eigenschappen leenen zich nimmer tot een „keus”, „zoek maar uit”. „Door al uw deugden aangespoord, heeft Hij elk woord-van-trouw (aan zichzelf) verheven”. God is heilig, maar ook rechtvaardig, ook barmhartig, ook wijs, en vrij, en toornig, en zalig, en vooral: eenvoudig.

Het beroep, dat Kuyper op Calvin hier zich veroorlooft, is dan ook geenszins wezenlijk. Hij wijst op Calvin's Institutie, II, 3, 3. Daar zegt Calvin, dat er ten allen tijde menschen geweest zijn, die „met de natuur als leidvrouw” permanent hebben gestreefd naar de deugd; hun voorbeelden „schijnen” (zegt Calvin) er dus op te wijzen, dat wij's menschen natuur niet voor geheel zondig moeten houden. Wij krijgen dan ook den indruk van een zekere betugelende genade. Maar is daarmee de kwestie opgelost? Geenszins, zegt Calvin; daarom gaat hij in § 4 verder, en concludeert, dat men alle waarde moet ontzeggen aan al wat in onheilige menschen lofwaardig schijnt. Op de staatsmarkt, en in den mond der groote massa mogen die „deugden” geprezen worden, voor Gods tribunaal zijn ze van geenerlei waarde.

Intusschen heeft Kuyper zijn theorie willen bevestigen niet alleen, doch ook haar „uitgangspunt” doen vinden (letterlijk wordt het zoo gezegd, I, 7) in het z.g. noachietische verbond, Jes. 54:9, Gen. 9:15, met eigen ordinaantien, 9:4, en teeken, den regenboog, wel te verstaan.

Nu is hiertegen wel wat in te brengen.

Voornamelijk, dat men toch wel sterk vooringenomen moet wezen, wil men in het „verbond” (het woord kan ook doodgewoon; ordinantie, instelling, betekenissen), dat aan Noach bekend gemaakt is, een verbond speciaal van gratie zien. Waarom niet even sterk het woord „wet”, of ordinantie, bij de menschen erin gehandeld? Gerhard Cotta heeft eraan herinnerd, dat de stelling geponeerd is, dat Gen. 9:5, 6 een wet bevat, en geen voorspelling. Ook Kuyper handhaaft wel dit wetskarakter, maar legt toch sterken nadruk op het genadekarakter. Hij kan dit al te vroolijk optimisme slechts handhaven, door, ook zonder goede reden ervoor te kunnen aangeven, de voorstelling post te doen vatten, als waren alle ordinantien, op meer dan één „terrein” door God gegeven na den vloed, iets nieuws; en ook door van de toestanden in de wereld van vóór den zondvloed een beeld te geven dat meermalen niet boven het puur imaginaire uitkomt.

Natuurlijk is hiermee lang niet alles gezegd, nauwelijks een begin. Maar je moet er maar eens over nadenken. Het valt niet altijd mee, oude voorstellingen, die eigenlijk nieuw zijn, te laten vervallen, om te zien, dat ze nieuw waren, nieuw onder Kuyper's sterke suggestie.

We moeten deze week dan hiermee maar afscheid nemen. Ze zeggen, dat je met vakantie wilt, en niet erg veel trek hebt in lange brieven. Zoals gewoonlijk, hm,